

På tvären

7 Göran Albinsson

ÖNSKETÄNKANDE

Att tillhöra ledighetskommittén innebar ursprungligen att vara riksdagsman utan ordinarie utskottsplats. Kommunikationsminister Skoglund ansåg ett antal (dåvarande och blivande) ledighetskommitterade vara lämpliga att delta i en utredning om fritidsproblem. En läsning av fritidsutredningens första betänkande "Friluftsliv i Sverige. Utgångsläge och utvecklingstendenser" (SOU 1964:47) visar tydligt att kommunikationsministern fallit offer för en falsk analogi.

Betänkandet innehåller i huvudsak en redovisning av en stor intervjuundersökning. Det rent tekniska arbetet har utförts av statistiska centralbyrån, men fritidsutredningen har själv planlagt och analyserat undersökningen. Detta är en olämplig arbetsfördelning. Att ombesörja ett forskningsprojekt av dylikt slag borde naturligtvis vara en uppgift för specialutbildat folk och inte för amatörer. De uppskattningsvis cirka 200 000 kronor undersökningen kostat kan i stor utsträckning betraktas som bortslösade. Troligen blir det allt vanligare att offentliga utredningar baserar sitt arbete på omfattande specialundersökningar. Med hänsyn härtill bör fritidsutredningen bli ett memento för statsmakterna att i fortsättningen se till att politikerna delegerar den kvalificerade objektiva analysen till sakkunniga.

Fritidsutredningens intervjuundersökning berörde dels fritidsvanorna med tonvikt på friluftslivet, dels fritidsbebyggelsen. Av utrymmesskäl

begränsas den följande kritiken till undersökningens förra del. Parantetiskt vill jag för balansens skull nämna att kapitlen 6 och 7 i betänkandet innehåller en hel del nya och intressanta — ehuru otillräckligt analyserade — fakta om fritidsbebyggelsens omfattning och struktur.

Eftersom det offentliga i vårt land traditionellt svarar för en stor del av de investeringar, som hör samm an med olika friluftaktiviteter, är det uppenbart, att efterfrågeprognoser för fritidsaktiviteter som kräver fasta anläggningar blir av vitalt intresse. Från tex en prognos över det framtida antalet privata båtar kan härledas behovet av småbåtshamnar.

Fritidsutredningen har emellertid försummat den grundläggande uppgiften att noggrant diskutera undersökningens syfte. Den gör inga försök att klara ut vad det egentligen är den vill veta. Detta är särskilt allvarligt emedan utredningens direktiv är synnerligen suddiga. I stället för klara och rediga hypoteser om de faktorer som kan tänkas styra valet av fritidssysselsättningar står litet allmänt trams om att man ville skaffa sig kännedom om friluftslivet i stort, individens rekreationsbehov samt värderingar och attityder rörande friluftslivet. Inga försök till numeriskt preciserade framtidsbedömningar görs. Utredningen nöjer sig med att peka på några allmänna tendenser den härlett ur svaren på frågor om vad de intervjuade personerna sade sig önska.

På basis av ett konstaterande att arbetstiden successivt förkortats sägs, att utvecklingen således innebär att människorna får alltmer fritid. Att döma av betänkandets allmänna inledning och frågeformulärets uppläggning tycks utredningen anse det som självklart, att fritidens längd är en dominerande faktor för bestämningen av befolkningens rekreationsvanor. Utredningen låtsas inte om att det här är fråga om två ytterst diskutabla tankegångar.

För det första säger oss arbetstidslagstiftningens bestämmelser för enskilda förvärvsarbete individer inte ett dugg om utvecklingen av den faktiska fritid befolkningen totalt har. Bland

andra faktorer som påverkar denna kan nämnas mängden hemarbete, förekomsten av övertidsarbete, dubbelsysselsättningar och omfattningen av kvinnligt förvärvsarbete. Varför utgår förresten utredningen från arbetstiden i sina kalkyler? Denna metod ger lätt en överdriven bild av fritidens påstådda tillväxt. En övergång från 48 timmars arbetsvecka till 40 timmars innebär för en individ en imponerande 20-procentig minskning av arbetstiden. Den relativa ökningen av fritiden per vecka blir emellertid betydligt blygsammare, nämligen cirka 6,5 procent. I stället för 120 timmar per vecka står 128 timmar till förfogande för övertidsarbete, sömn, "extraknäck", måltider, väntande i trafikköer, tidningsläsning, TV-tittande, besök hos släktingar och bekanta, bad, hårklippning, studier, fackföreringsmöten, kyrkbesök, barnuppfostran, byte av packningar i vattenledningskranar, disk, tvätt, promenader och allt annat som folk brukar syssla med, när de inte är på sin ordinarie arbetsplats. Jag har svårt att förstå att ens en arbetstidsförkortning av så betydande omfattning som 20 procent i och för sig behöver innebära några revolutionerande förändringar av fritidsvanorna.

Därmed är jag alltså inne på den *andra* av fritidsutredningens dubiösa utgångspunkter, nämligen att fritidens längd har stor betydelse när det gäller att förklara folks rekreativsvanor. Utländska undersökningar visar klart vad teoretiska överväganden leder till; att inkomstnivå, utbildning och yrkesställning är de dominerande förklaringsfaktorerna. I andra hand kommer ålder, kön och bosättningsort. Få människor har så lång arbetstid men så höga inkomster som de, vilka spelar golf, seglar, äger skärgårdsvillor och bor på högfjällshotell. För arbetslösa och pensionärer är praktiskt taget all tid fritid, men bl a på grund av små ekonomiska resurser ställer de ytterst moderata anspråk på investeringar i friluftsanläggningar. Det är den stigande inkomstnivån och inte den förkortade arbetstiden, som drivit fram de expanderande köpen av bilar, plastbåtar, sommarstugor, campingutrustning och

mycket annat som ställer krav på offentliga investeringar. En viss betydelse torde också få tillmätas fritidens ändrade förläggning med koncentration till veckoslut, helger och semestrar.

Många här nämnda variabler vore säkert möjliga att inpassa i en kvantitativ analys, som skulle kunna utgöra underlag för numeriskt preciserade prognoser från vilka med rimliga osäkerhetsmarginaler kunde härledas det framtida behovet av småbåtshamnar, golfbanor, tennisbanor, friluftsgårdar, simhallar, campingplatser etc.

Fritidsutredningen har emellertid inte gjort något som helst försök att inordna sitt frågeschema i en formell prognosmodell. Utredningen har utan att ange några särskilda förutsättningar frågat vad folk önskar när det gäller anläggningar för friluftsliv och menar att dessa aktuella önsningar bör få styra investeringspolitiken. All erfarenhet visar, att en sådan ansats är helt förkastlig. När man i andra sammanhang t ex frågat folk som bor i hyreslägenheter om de hellre ville bo i villa, så har en överväldigande majoritet svarat ja. Ställda inför ett konkret alternativ har emellertid de presumtiva villaägarna regelbundet backat ut. Deras önskan hade skett utan hänsyn till de nödvändiga ekonomiska betingelserna.

En annan anmärkningsvärd brist med fritidsutredningens undersökning är att man helt försummat möjligheterna att göra en på tidsserieanalys fotad prognos över vissa rekreativsalternativ. Det finns nämligen statistiska serier, som sträcker sig tillräckligt långt tillbaka för att detta skulle vara möjligt.

Avslutningsvis ber jag att få slå fast, att undersökningen tyvärr måste anses helt oanvändbar som underlag för det offentligas — enligt fritidsutredningen (sid 162) — "viktiga uppgift att i framtiden med olika åtgärder befrämja en lämplig balans mellan sommarens och vinterns aktivitetsmönster".